

Мелешко Віра Василівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу економіки та управління загальною середньою освітою.

Наукові інтереси автора пов'язані з проблемами розвитку сільської школи. Понад 10 років очолювала науковий підрозділ Інституту педагогіки НАПН України – відділ сільської школи, що дало можливість виявляти особливості управління сільською школою, поглиблювати теорію моделювання освітніх систем, розробляти моделі розвитку сільської школи, досліджувати процес становлення та функціонування освітніх округів у сільській місцевості. За результатами дослідження опубліковано понад 150 наукових статей, видано вісім посібників. Плідно займається експериментально-пошуковою діяльністю, тісно співпрацюючи із закладами освіти сільської місцевості в різних областях України.

УДК 373.5.018.51

МЕРЕЖЕВА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ОСНОВА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ОКРУЗІ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

У статті розкрито сутність теорії мережевої взаємодії як інновації, що трансформуються у педагогічну практику закладів освіти.

Здійснено аналіз наукових досліджень у контексті зазначеної проблеми, розкрито тенденції розвитку теорії мережевої взаємодії в освітніх системах. Обґрунтовано процес мережевої взаємодії в організації профільного навчання, що пов'язаний із раціональним використанням ресурсного потенціалу освітніх структур, рівнем співпраці суб'єктів освітнього округу. Виявлено відмінності між традиційними та мережевими структурами, що враховуються в організації профільного навчання в середовищі освітнього округу.

Мережева взаємодія розглядається як основа організації профільного навчання, що позитивно позначається на результатах освітнього процесу. Взаємодію загальноосвітніх навчальних закладів і закладів соціокультурної сфери, їх кооперацію та партнерство спрямовано на спільну підтримку належного рівня профільної освіти, розвитку інноваційного потенціалу, що спонукають до продукування нових форм надання освітніх послуг старшокласникам.

Перспективність ідей мережевої взаємодії підтверджується результативністю співпраці учнівських колективів, педагогів – керівників освітніх закладів, працівників закладів соціокультурної сфери, спільну діяльність яких спрямовано на досягнення спільної мети – підвищення якості профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах сільської місцевості.

Ключові слова: мережева взаємодія; мережева структура; профільне навчання; форми організації профільного навчання; освітній округ; навчальний процес.

У сучасних умовах зросла увага науковців до досліджень, пов'язаних із розкриттям сутності соціальних мереж, обґрунтуванням ефективних форм суб'єктної взаємодії, спрямованої на досягнення спільної мети.

Поняття «мережа» має широке застосування в педагогіці, соціології, психології та в галузі бізнесу. В основу сутності цього поняття покладено ідеї конструктивізму, коопе-

рації, соціального партнерства, взаємодії, що надалі розвиваються у варіативних формах організації мереж. Термін «мережа» широко представлено у технічних науках, він пов'язаний із процесами зв'язку, комунікацій, у тому числі й мережею Інтернет. За своїми характеристиками соціальні мережі розкривають, описують і характеризують потоки зв'язків між учасниками процесу взаємодії.

Мережа, за визначенням зарубіжних дослідників, – це набір взаємовідносин між індивідами, групами чи організаціями, які встановлюються між окремими членами або між адміністративними органами [5].

Серед основних ознак взаємодії суб'єктів освітньої системи дослідники виокремлюють такі:

- наявність учасників (суб'єктів) мережі;
- спільні цілі у сфері діяльності;
- добровільність зв'язків;
- узгодженість розподілу ресурсів між учасниками мережі;
- зацікавленість та задоволення інтересів учасників мережі;
- наявність колегіальних органів управління та незалежність партнерів, що свідчить про наявність горизонтальних зв'язків.

Тлумачення сутності поняття «мережа» пов'язано з потребою обґрунтування рівнів зав'язків, що позначаються на результативності досягнення мети як очікуваного результату спільної діяльності.

У контексті мережевої теорії вченими здійснено різнобічний аналіз процесу взаємодії в соціальних системах. У сучасних умовах мережева теорія ввійшла в науку як нова концепція і стала предметом широких наукових дискусій. Водночас залишаються не до кінця вивченими та обґрунтованими питання інтерпретації мережевої теорії в системі сучасної освіти, що актуалізує дослідження цього напрямку.

В умовах глобалізації все більшого значення набувають процеси поширення, розповсюдження та використання мережевих форм організації освітнього процесу, оскільки сучасна освітня діяльність виходить за традиційні межі і стає потребою впродовж життя.

Стрімке входження теорії мережевої взаємодії в галузь освіти пов'язане із зростанням потреб у підвищенні якості освіти, що особливо загострюються у сільській місцевості. У педагогічних джерелах теорія мережевої взаємодії розглядається у поєднанні з такими категоріями, як гнучкість, динамізм, співпраця, кооперація, партнерство тощо.

Інший аспект дослідження мережевої теорії в освітній системі пов'язаний із вивченням впливу рівня зв'язків мережевих структур, виявленням сукупності їх властивостей та показників результативності, що проявляються внаслідок організації та виконання спільних дій.

У процесі нашого дослідження розв'язувалися завдання, пов'язані з формами взаємодії суб'єктів, що різні за цілями, змістом та результатом; обґрунтуванням принципів мережевої взаємодії між компонентами, виявленням впливу рівня взаємозв'язку на якість профільного навчання в старшій школі.

Мережева структура, як нова реальність, представлена не лише суб'єктами діяльності, але й «простором потоків», що охоплюють мікромережі та використовуються учасниками освітнього процесу за допомогою налагоджених взаємозв'язків між ними.

За своїми характеристиками освітня мережа є динамічною, здатною до адаптації та має низку переваг перед ієрархічними освітніми системами. Водночас у мережевій структурі виникають певні суперечності, що потребують координації дій учасників мережі, розподілу функцій і ресурсів, узгодженості управлінських структур, у тому числі з тими елементами, що виходять за межі освітнього округу.

Мережева взаємодія як система зав'язків між суб'єктами мережі здатна впливати на якість освітнього процесу, поліпшувати умови його здійснення, забезпечувати зростання

інтелектуального потенціалу учасників взаємодії, розширювати освітній простір для здобуття профільної освіти у старшій школі. В цьому переліку важливе значення надається процесам логістики, зростанню контактів і збагаченню потоків інформації, що сприяють концентрації суб'єкта на особистісних, індивідуально значущих освітніх потребах.

Зазначимо, що мережева взаємодія будується на принципах інтеграції, цілісності, структурності, раціональності, відкритості, активності. До атрибутивних характеристик цього процесу варто зарахувати норми, цінності, відношення, на основі яких вибудовується спільна діяльність та посилюються зв'язки між суб'єктами співпраці.

Опираючись на базові принципи мережевої теорії, важливо з'ясувати ті типи зв'язків, які є значущими у суб'єктній діяльності. Зокрема, у дослідженнях Є. І. Князевої виокремлено два основних типи зв'язків між елементами соціальних мереж – соціоцентричні, в яких розглядаються структури рольових відносин, а також ті, що встановлюються між всіма членами певного співтовариства, та егоцентричні, що обмежуються вивченням у мережі окремих індивідів [1].

За висновками дослідника Р. Коллінза, у просторі мережевої взаємодії завдяки налагодженим контактам різних рівнів (вертикального та горизонтального) найбільш ефективно проявляються три взаємозв'язаних процеси: передача культурного досвіду та інтелектуального капіталу наступним поколінням; передача емоційної енергії та рольових моделей поведінки, що стимулюють творчу насагу; формування почуттів товариства, групової єдності представників організації чи закладу. У своїх дослідженнях автор вказує на три закономірності, що забезпечують успіх взаємодії та позитивно впливають на розвиток його учасників:

- успіх взаємодії залежить від попереднього стану зв'язків, що існували до укладання угод, домовленостей, тобто до формалізації взаємодії;

- успіх одного з учасників інтелектуального об'єднання обов'язково породжує і «тягне» за собою успіх інших.

- аморфна сформована інтелектуальна спільнота структурується ситуацією інтелектуального партнерства, що супроводжується відкритою чи прихованою боротьбою за лідерство, пріоритет, можливість перебувати у центрі уваги і цей особистісний, соціальний, ідейний, культурний конфлікт слугує енергетичним джерелом творчості.

У дослідженнях Р. Коллінза модель інтелектуальної мережі за своєю внутрішньою структурою вибудовується у вигляді трьох складових:

- вертикальних ланцюжків, або так званих «міжпоколінних мереж», що формуються в освітній системі як зв'язки на зразок «вчитель – учень»;

- «горизонтальних альянсів», тобто взаємопов'язаних послідовних груп інтелектуалів, що представлені в ретроспективі: Піфагор-Сократ-Платон-Аристотель;

- структурне суперництво, змагальність як важлива складова інтелектуального середовища [4].

Теорію мереж розглядають як особливу «горизонтальну» організаційну структуру, яка виступає альтернативою ієрархіям. Цей підхід частіше простежується в зарубіжних дослідженнях мережевих структур, в організації яких відсутня наявність вертикальних зв'язків, оскільки ієрархічність, як і формалізованість, вказує на підпорядкованість і залежність [3].

У процесі мережевої взаємодії простежується така закономірність: чим більше горизонтальних зв'язків, тим гнучкішою, адаптивнішою вважається організація. Цю закономірність підтверджують й інших дослідники, вказуючи на успішність мережевих структур, та доводять їх переваги над ієрархічними [2].

Для глибшого розуміння виявлених відмінностей звернемо увагу на порівняльну характеристику ознак мережевої та ієрархічної структури, що представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Порівняння ознак мережевої та традиційної (ієрархічної) взаємодії в освітній структурі

<i>Критерії відмінності</i>	<i>Традиційна</i>	<i>Мережева</i>
Методологія організації діяльності освітнього закладу	Інституційний підхід, підпорядкованість	Мережевий підхід, партнерство, кооперація, спів-праця
Основний механізм діяльності суб'єктів	Плановий	Колективні формальні та неформальні домовленості, угоди, які підтримуються інформаційним, ресурсним обміном
Використання ресурсної бази	Належить одному закладу (персоналізована приналежність)	Колективне використання ресурсів за угодою
Стратегічні стосунки, залежність від центру	Залежність закладу від центру	Стратегічна взаємозалежність
Типи взаємозв'язків	Вертикальні ієрархічні зв'язки	Горизонтальні оперативні взаємозв'язки
Наявність неформальних відносин	Визначаються суворою ієрархією	Визначаються колективно, узгоджено
Відповідальність за розвиток закладу	Один лідер, директор відповідальний за стратегію розвитку закладу	Колективний орган визначає спільну стратегію розвитку мережі на період її функціонування
Базовий принцип управління	Поєднання централізації та децентралізації	Координація, співуправління, партнерство
Порядок розподілу та використання ресурсів	Адміністративний	Відповідно до угод та потреб у використанні ресурсної бази
Підпорядкованість та межі управлінської структури	Визначають ієрархію структур і залежать від стратегії вищих органів управління	Визначаються закладами, що входять у мережу з горизонтальною структурою організації

Порівняння ознак мережевої та традиційної (ієрархічної) взаємодії свідчить про значну відмінність у їх характеристиках, що були враховані в моделюванні мережевої організації профільного навчання в освітньому окрузі, водночас методологія взаємодії суб'єктів освітніх мереж слугувала підставою для концептуалізації категорії «мережева взаємодія», що втілюється у сучасній освітній практиці.

Враховуючи теоретичні напрацювання вчених та узагальнені висновки досліджень, нами сформульовано концептуальні складники мережевої взаємодії суб'єктів освітнього округу, співпраця яких спрямована на організацію профільного навчання. Серед концептів мережевої взаємодії розглядаємо наявність структури, потоки зв'язків, що встановлені на основі партнерства;

узгодженість спільної мети, як і мікроцілей учасників процесу взаємодії (учнів, вчителів, батьків, представників організацій, установ, товариств та ін.).

Як свідчать результати досліджень, освітній процес, побудований на засадах мережевої взаємодії, має певні переваги, що супроводжуються позитивними змінами та результатами, досягнення яких неможливе за умов традиційної організації цього процесу.

У процесі дослідження виявлено закономірні залежності мережевої взаємодії, що проявлялися в організації профільного навчання, зокрема: форми організації профільного навчання залежать від міцності існуючих традиційних контактів, зв'язків, способів, процедур, що використовувалися у спільній діяльності; різноманітність навчальних програм, що пропонувалися для вибору старшокласників залежала від індивідуальних освітніх запитів, рівня мотивації до навчання, рівня освіченості місцевого соціуму, насиченості освітнього простору, що доступний для користувача; варіативність форм організації профільного навчання тісно пов'язана з можливостями впровадження дистанційного, групового, індивідуального навчання, пропозиціями закладів позашкільної освіти тощо.

Освітній округ, як мережева структура, у нашому дослідженні розглядається як у межах об'єднаної територіальної громади, так і на рівні традиційних районів як адміністративних територіальних одиниць. В якості елементів мережі виступали загальноосвітні навчальні заклади, заклади культури, спорту, позашкільної освіти та інші суб'єкти освітнього округу, що давало підстави розглядати його як дворівневу конструкцію.

У процесі дослідження виявлено, що мережева структура – освітній округ, відкрита, активна система, компоненти якої перебувають у постійній динаміці, наприклад:

- мережева структура освітнього округу охоплює соціальні суб'єкти (вчителів, учнів, батьків, заклади культури, позашкільні навчальні заклади та ін.), між якими існують зв'язки, які постійно оновлюються та змінюються;
- потоки інформації збагачуються відповідно до потреб учасників освітнього процесу, внаслідок зростання варіативності навчальних програм;
- обмін ресурсами забезпечує ширший доступ до якісної освіти, зростання мотивації до навчання;
- зміст спільної діяльності суб'єктів освітнього округу постійно оновлюється, зростає рівень інтелектуального потенціалу кожного учасника у зв'язку з розширенням освітнього простору.
- забезпечується неперервність, наступність і перспективність зв'язків, що встановлюються внаслідок мережевої взаємодії відповідно до угод, норм, правил, порядку та ін.;
- відбувається удосконалення структури, її розширення за рахунок залучення нових суб'єктів до спільної діяльності;
- у мережевій структурі створюються сприятливі умови як для розвитку кожного суб'єкта зокрема, так і системи загалом, що не були властиві під час автономного функціонування закладу (поза межами мережевої структури);
- зростає потреба в широкому використанні інноваційних технологій, що акумулюються та поширюються опорною школою, ресурсним центром, стають доступними для всіх учасників мережі (освітнього округу).

У процесі адаптації експериментальної моделі мережевої організації профільного навчання в освітньому окрузі до регіональних умов зазнавав змін і цільовий компонент, проте ідея мережевої взаємодії чітко простежувалася у всіх моделях і залишалася стабільною.

Серед сукупності завдань, які ставилися до організації профільного навчання, спільними виявилися такі: забезпечити умови для підготовки випускників до усвідомленого вибору освітньої траєкторії, формування готовності старшокласника до повноцінної та ефективної участі в суспільному і професійному житті.

Для розв'язання поставлених завдань важливо було скоординувати діяльність всіх суб'єктів освітнього округу, врахувати регіональні особливості діяльності начальних закладів, забезпечити

максимальну участь кожного суб'єкта в досягненні мети, забезпечити пошук нових зв'язків, мотивувати активність і єдність учасників взаємодії.

Злагоджена і спроектована співпраця свідчила про те, що ідея мережевої взаємодії є перспективною формою розвитку освітніх систем, що дало змогу:

- поліпшити умови для здобуття профільної освіти відповідно до індивідуальних запитів та потреб старшокласників, враховуючи сучасні виклики ринку праці, соціальні та економічні тенденції розвитку виробництва;

- компенсувати слабкі та розвивати сильні сторони кожного із суб'єктів освітнього округу з метою реалізації профільного навчання;

- розширювати освітнє середовище завдяки розвитку логістики та активного впровадження інновацій для формування активної та творчої особистості випускника.

Отже, мережева взаємодія суб'єктів освітнього округу нами розглядається як умова підвищення якості профільного навчання. Доведено позитивну роль мережевої взаємодії, що полягає у створенні умов для конструктивного співробітництва, розвитку комунікацій між учасниками, забезпеченні резервів, додаткових ресурсів та можливостей для вирішення проблем організації профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах сільської місцевості.

Використані джерела

1. Князева Е. Н. Коэволюция сложных социальных структур: баланс доли организации и самоорганизации и хаоса [Электронный ресурс] / Е. Н. Князева. – Режим доступа: Spkurdyumov.narod.ru/ Knyazeva,Kurdyumovll. htm
2. Мазіна Н. Є. Мережеві відносини у господарчій діяльності підприємств: інституціональний аспект / Н. Є. Мазіна // *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу суспільства*. – 2009. – № 15. – С. 250–253.
3. Радаев В. В. Основные направления развития современной экономической социологии / В. В. Радаев // *Экономическая социология: новые подходы к институциональному и сетевому анализу* / сост. и науч. ред. В. В. Радаев ; пер. М. С. Добряковой и др. – М. : РОССПЭН, 2002. – С. 3–18.
4. Collins Randall. *Sociology of Philosophies. A Global Theory of Intellectual Change*. HarvardBelknapPress, 1998 (Рэндалл Коллинз. Социология философий. Глобальная теория интеллектуального изменения. – Новосибирск, 2002. – С. 47–52).
5. Rhodes R., Marsh D. *Policy Network in British Politics. A Critique of Existing Approaches* // *Policy Network in British Government* / Ed. By D. Marsh and R. Rhodes. – Oxford : Clarendon Press, 1992.

References

1. Knyazeva E. N. Koehvolyuciya slozhnyh social'nyh struktur: balans doli organizacii i samoorganizacii i haosa [Elektronnyj resurs] / E. N. Knyazeva. – Rezhim dostupa: Spkurdyumov.narod.ru/ Knyazeva,Kurdyumovll. htm
2. Mazina N. Ye. Merezhevi vidnosyny u hospodarchii diialnosti pidpriemstv: instytutsionalnyi aspekt / N. Ye. Mazina // *Metodolohiia, teoriia ta praktyka sotsioloohichnoho analizu suspilstva*. – 2009. – N 15. – S. 250–253.
3. Radaev V. V. Osnovnye napravleniya razvitiya sovremennoj ehkonomicheskoy sociologii / V. V. Radaev // *EHkonomicheskaya sociologiya: novye podhody k institucional'nomu i setevomu analizu* ; sost. i nauch. red. V. V. Radaev ; per. M. S. Dobryakovej i dr. – M. : ROSSPEHN, 2002. – S. 3–18.
4. Collins Randall. *Sociology of Philosophies. A Global Theory of Intellectual Change*. HarvardBelknapPress, 1998 (Рэндалл Коллинз. Социология философий. Глобальная теория интеллектуального изменения. – Новосибирск, 2002. – С. 47–52).
5. Rhodes R., Marsh D. *Policy Network in British Politics. A Critique of Existing Approaches* // *Policy Network in British Government* / Ed. By D. Marsh and R. Rhodes. – Oxford : Clarendon Press, 1992.

Мелешко В. В.

СЕТЕВОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КАК ОСНОВА ОРГАНИЗАЦИИ ПРОФИЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ОКРУГЕ СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ

В статье раскрыта сущность теории сетевого взаимодействия как инновации, которая трансформируется в педагогическую практику учебных заведений.

Осуществлен анализ научных исследований в контексте данной проблемы, раскрыты тенденции развития теории сетевого взаимодействия в образовательных системах. Обоснован процесс сетевого взаимодействия в организации профильного обучения, связанный с рациональным использованием ресурсного потенциала образовательных структур, уровнем сотрудничества субъектов образовательного округа. Выявлены различия между традиционными и сетевыми структурами, которые учитываются в организации профильного обучения в среде образовательного округа.

Сетевое взаимодействие рассматривается как основа организации профильного обучения, что положительно сказывается на результатах образовательного процесса. Взаимодействие общеобразовательных учебных заведений и учреждений социокультурной сферы, их кооперацию и партнерство направлено на совместную поддержку надлежащего уровня профильного образования, развития инновационного потенциала, побуждающих к продуцированию новых форм предоставления образовательных услуг старшеклассникам.

Перспективность идей сетевого взаимодействия подтверждается результативностью сотрудничества ученических коллективов, педагогов – руководителей образовательных учреждений, работников учреждений социокультурной сферы, совместная деятельность которых направлена на достижение общей цели – повышение качества профильного обучения в общеобразовательных учебных заведениях сельской местности.

Ключевые слова: сетевое взаимодействие; сетевая структура; профильное обучение; формы организации профильного обучения; образовательный округ; учебный процесс.

Meleshko V. V.

NETWORKING AS THE BASIS OF THE ORGANIZATION OF THE PROFESSION-ORIENTED LEARNING IN THE EDUCATIONAL DISTRICT OF THE COUNTRYSIDE

The article reveals the essence of the theory of networking as innovation that transforms in the teaching practice in educational institutions.

The analysis was conducted on the research in the context of the abovementioned problem; the trends of networking theory in educational systems were revealed. The process of networking in the organization of the profession-oriented studies that is linked to the rational use of the resource potential of educational institutions, the cooperation of the subjects of educational districts was specified. The differences between traditional and network structures are taken into account in organizing profession-oriented teaching in the educational district.

Networking is considered as the basis of profession-oriented education, which positively affects the results of the educational process. The interaction of secondary schools and institutions in social and cultural spheres, their cooperation and partnership are aimed at ensuring the proper level of profession-oriented education, development of innovative capacity which promotes the production of new forms of educational services for the seniors.

Prospects of the networking ideas are confirmed by the achievements of the cooperation of student groups, teachers - heads of educational institutions, employees of the socio-cultural sphere, whose joint activities are aimed at achieving a common goal - improving the quality of specialized education in secondary schools in rural areas.

Keywords: networking; network structure; profession-oriented education; form of profession-oriented education; education district; learning process.